

Висновки. Домашнє насильство – це не приватна справа сім'ї, а суспільна проблема, яка вимагає уваги та активних дій від усіх соціальних інститутів. Соціальний працівник відіграє провідну роль у системі допомоги постраждалим, адже саме він здатен виявити проблему, підтримати людину, направити її до відповідних служб і запобігти повторним випадкам насильства.

Для зменшення масштабів цієї проблеми необхідно розвивати профілактичні програми, підвищувати обізнаність громадян, формувати нетерпимість до будь-яких проявів насильства і розбудовувати систему підтримки на всіх рівнях – від громади до держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII.
2. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 312 с.
3. Семигіна Т. В., Коваль Л. Г. Домашнє насильство: соціально-педагогічний аспект. Київ: Академвидав, 2019. 248 с.
4. Національна соціальна сервісна служба України. Звіт про випадки домашнього насильства за 2024 рік. Київ, 2025.

Софія Герасимчук,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

Постановка проблеми. Проблеми соціальної адаптації дітей-сирит у сучасних умовах є надзвичайно гострими, адже втрата батьків – як унаслідок воєнних дій, так і через інші життєві обставини – зумовлює дитину раптово отримати новий соціальний статус. Цей соціальний статус супроводжується низкою психологічних, емоційних та соціальних труднощів, оскільки дитина позбавляється основної опори – сім'ї.

Станом на початок війни, 24 лютого 2022 року, в Україні налічувалось 722 заклади інституційного догляду і виховання дітей комунальної та приватної форми власності, в яких виховувалось 104729 дітей, з них 7169 (6,8%) дітей мали статус

дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування [1, с.17-18,21]. Дитячий будинок не замінює батьківських відносин, тому сироти часто відчують ізоляцію та труднощі у спілкуванні, що призводить до проблем соціальної адаптації з довготривалими наслідками.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу основної проблеми соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах дитячого будинку, конкретизуємо категорію «дитина-сирота» в сучасних умовах наукових досліджень. У сучасній науковій літературі визначення поняття «сирота» підкреслює важливість поєднання змістового навантаження термінів «діти-сироти» та «діти, позбавлені батьківського піклування», що відображено, зокрема, у словнику за редакцією А. Капської, І. Пінчук, С. Толстоухової: «дитина, що тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також дитина, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребує захисту та допомоги з боку держави» [5, с.70]. Тлумачення цього терміна відповідає поглядам дослідника В. Курбатова, який наголошує на тимчасовій або постійній позбавленості сиротою свого сімейного середовища або на неможливості залишатися в ньому, а також на наявності у такої дитини права «на особливий захист та допомогу, що надається державою» [5, с.70]. У своїй науковій роботі І. Манохіна розкрила поняття «дитина-сирота» як дитина, яка тимчасово або постійно знаходиться поза родинним оточенням через втрату батьків або через обставини, що не дозволяють їй залишатися в сім'ї, і яка потребує захисту та підтримки з боку держави [4, с. 25].

На сьогодні проблеми дітей-сиріт у дитячих будинках полягають у відсутності належної соціалізації та підготовки до самостійного життя. Більшість вихованців, особливо підлітки, не мають шансів на усиновлення, тому після виходу з інтернату залишаються без підтримки й відчувають невпевненість та беззахисність. Важливою є і психологічна проблема, адже відсутність батьківської любові та постійних близьких стосунків формує у дітей недовіру, низьку самооцінку, агресивність і почуття непотрібності. Це суттєво ускладнює їхню інтеграцію у суспільство, при цьому найбільша загроза полягає в тому, що інтернатна система не забезпечує необхідних життєвих навичок. Випускники не готові до побутових і соціальних викликів, що підвищує ризик маргіналізації. Саме тому особливе значення має наставництво як форма індивідуальної підтримки, що сприяє підготовці дитини до дорослого життя [2].

Забезпечення ефективної соціальної адаптації дітей-сиріт у закладах інтернатного типу потребує комплексного підходу, що охоплює різні напрями роботи. Передусім важливим є створення виховного середовища, максимально наближеного до сімейного, адже саме це дає можливість дитині відчути стабільність, турботу й довіру. Одним із ключових методів тут виступає наставництво, яке дозволяє налагодити індивідуальні стосунки з дорослим, отримати підтримку й орієнтацію на подальше життя. Не менш значущою є системна психологічна допомога: індивідуальні та групові консультації

допомагають дітям подолати наслідки травм, навчитися будувати стосунки та відновлювати довіру до суспільства. Важливим чинником виступає підготовка педагогічних працівників: підвищення їхньої кваліфікації, адекватна оплата праці та професійна мотивація дозволяють створити стабільне середовище для вихованців і забезпечити належну якість навчання та виховання. Значна увага має приділятися розвитку життєвих і соціальних навичок дітей – фінансовій грамотності, побутовій самостійності, профорієнтації та комунікативним умінням, адже саме це готує їх до самостійного дорослого життя. Нарешті, ефективна інтеграція в соціумі можлива лише за умови активної взаємодії з громадою, волонтерами, громадськими організаціями та державними структурами, які повинні забезпечити ресурси, правовий захист і широку підтримку дітей. Такий комплекс заходів створює умови для гармонійного розвитку й підвищує шанси сиріт на успішну соціалізацію та повноцінне життя після виходу з інтернату [3, с. 54-56].

Загалом зазначимо, що діти-сироти потребують соціального супроводу, консультування та підтримки, щоб подолати бар'єри в комунікації, відновити довіру до суспільства й навчитися самостійно вирішувати життєві проблеми. Ці заходи формують індивідуальні траєкторії розвитку, дають практичні знання та компенсують брак сімейної турботи. Без них адаптація ускладнюється, що може спричинити ізоляцію, девіації чи проблеми з працевлаштуванням. При цьому, важливим є залучення фахівців із соціальної роботи та волонтерів, що допоможуть у формуванні навичок самостійного життя – фінансової грамотності, побутової самостійності та професійної орієнтації.

Висновки. Підсумуємо, що незважаючи на означені нами основні проблеми соціальної адаптації дітей-сиріт в умовах воєнних дій в Україні, можна покращити їх соціальну адаптацію, використовуючи комплексний підхід, а саме: створення виховного середовища, наближеного до сімейного; індивідуальне наставництво; системну психологічну підтримку та консультування; розвиток життєвих і соціальних навичок, включно з фінансовою грамотністю, побутовою самостійністю та профорієнтацією; інтеграцію у освітні, культурні та громадські програми; залучення волонтерів, громадських організацій і фахівців різних напрямків; підвищення кваліфікації та мотивації педагогічних працівників; забезпечення ресурсної та правової підтримки для дітей, а також звертати увагу на формування «суб'єктивного благополуччя» кожного вихованця дитячих будинків в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дибайло В., Кияниця З., Тимошенко Н., Лаушник О., Петушкова Л. А., Вовк В. М., Терещенко А. В., Денисенко Ю. П. Діти і війна в Україні: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних. Київ, 2022. 49 с.

2. Дитбудинок не виховує, а тільки утримує дитину,- що не так з українськими інтернатами. <https://rubryka.com/article/dytbudynok-ne-vyhovuye/> (дата звернення: 15.11.25).

3. Козарчук Л. Суспільна політика забезпечення соціальної адаптації дітей-сиріт в Україні. Київ, 2024. 73 с.

4. Манохіна І. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Дніпро: Вид-во ДУ ім. Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.

5. Сагайдак Т. Сирітство як соціальне явище та наукова проблема (Social Work and Education). 2015. 68-73 с.

*Богдан Глядик,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. Проблема формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери має складну психолого-педагогічну природу, оскільки поєднує процеси розвитку особистості, становлення професійної ідентичності та оволодіння системою знань, умінь і цінностей, необхідних для ефективної соціальної взаємодії. Соціокомунікативна компетентність є інтегрованим утворенням, що поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий компоненти, які забезпечують успішність професійної комунікації в системі «фахівець – клієнт – соціальне середовище».

Виклад основного матеріалу. З психологічного погляду, формування соціокомунікативної компетентності ґрунтується на розвитку базових психічних процесів і особистісних властивостей, таких як емпатія, рефлексія, толерантність, комунікативна гнучкість, емоційний інтелект. Саме ці характеристики забезпечують здатність соціального працівника до розуміння емоційних станів клієнтів, налагодження довірливих стосунків, подолання бар'єрів у спілкуванні. На думку Л. Виготського [2], формування соціальних навичок та комунікативних умінь відбувається у процесі соціальної взаємодії, через інтеріоризацію зовнішніх соціальних відносин. Тому створення сприятливого освітнього середовища, що стимулює міжособистісну взаємодію, є необхідною умовою розвитку комунікативних здібностей майбутніх фахівців.

Психологічними механізмами становлення соціокомунікативної компетентності виступають ідентифікація, соціальне навчання, наслідування, рефлексія та саморегуляція. За теорією соціального навчання А. Бандури [6], ефективність оволодіння комунікативними навичками залежить від моделювання соціально значущих зразків поведінки, позитивного підкріплення та самооцінювання. Формування соціокомунікативної компетентності в контексті теорії соціального навчання А. Бандури [6] розглядається як процес активного засвоєння моделей